

Madraximov Sh.F.

C++
OBJEKTGA
YO'NALTIRILGAN
DASTURLASH

681.3.01
14-14.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

Madraximov Sh.F.

**C++. OBYEKTGA YO'NALTIRILGAN
DASTURLASH**

O'quv qo'llanma

-14402/23-

6
7
7
9
1
2
3
3
1
5
1
1

Toshkent
"METODIST NASHRIYOTI"
2023

UO'K: 681.3.01(075.8)
KBK: 32.973.26-018.2
M 14

Madraximov Sh.F.

C++. OBYEKTGA YO'NALTIRILGAN DASTURLASH

/ O'quv qo'llanma/ - Toshkent: "Metodist nashriyoti". 2023.
170 bet.

Qo'llanmada C++ tilida obyektga yo'naltirilgan dasturlash texnologiyasini amalga oshirilishi qaraladi. Unda obyektga yo'naltirilgan dasturlashni amalga oshirishda asosiy vositasi sinf tushunchasi, sinfning a'zolari va ularga murojaat toifalari, sinfning do'stlari, sinflar vorisligi, polimorfizmni amalga oshirish, statik va dinamik polimorfizmlar, operatorlarni qayta yuklash, istisno holatni qayta ishlash, qoliplar va standart qoliplar kutubxonasi mavzulari qamrab olingan va namunaviy masalalar keltirilgan.

Qo'llanma dasturlashni o'zlashtirish bilan bog'liq ta'lim yo'nalishi va mutaxassisligi talabalariga, ta'lim beruvchilar, hamda mustaqil o'rganuvchilarga mo'ljallangan.

The manual focuses on implementation of technologies object-oriented programming in C++. There is considered theories and practical tasks of topics as the concept of class which basic tool for implementing technology object-oriented programming in C++, class members and types of call them, friends of classes, inheritance, implementation of polymorphism, static and dynamic polymorphism, overloading operators, exception handling, templates and standard templates library.

Guide is planned for students who educated on the direction and specialty related to the study programming and lecturer and self learners.

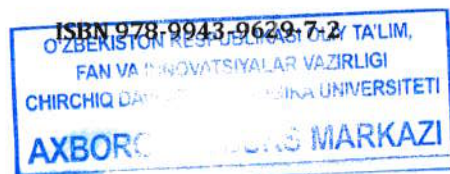
Taqrizchilar:

Ignatev N.A. O'zMU professori
Zaripov O.O. TDTU BAT kafedrası mudiri

Mas'ul muharrir:

Aripov M.M. O'zMU professori

Ushbu o'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2016-yil 25-avgustdagi 335-sonli buyrug'iga asosan nashr ruxsatnomasini olgan.

© Madraximov Sh. F., 2023.
© "METODIST NASHRIYOTI", 2023.

Mundarija

Kirish.....	6
1. OYD tamoyillari	7
1.1. OYD yuzaga kelishi va tamoyillari	7
1.2. OYD modelining konsepsiyalari	9
1.3. OYD tillari	11
1-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar	12
2. Sinflar	13
2.1. Sinf sintaksisi	13
2.2. Konstruktorlar va destruktorlar	21
2.3. Nusxalash konstruktori	26
2.4. this ko'rsatkichi	27
2.5. Joylashtiriladigan (inline) funksiya-a'zolar	29
2.6. Sinfning statik a'zolari	30
2.7. Sinfning konstanta obyektlari va konstanta funksiya - a'zolari	33
2.8. Sinf funksiya-a'zolariga ko'rsatkichlarni ishlatish	35
2.9. Sinf obyektlarining massivi	37
2-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar	45
3. Do'st funksiyalar va sinf do'stlari.....	47
3.1. Do'st funksiyalar.....	47
3.2. Do'st sinflar	50
3-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar	52
4. Vorislik	53
4.1. Sinflar o'rtasidagi munosabatlar	53
4.2. Oddiy vorislik	54
4.3. To'plamli vorislik	61
4.4. Virtual tayanch sinflar.....	65
4-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar	68
5. Funksiyalarni qayta yuklash	69
5.1. Funksiyalarni qayta yuklashning afzalligi	69
5.2. Sinfning funksiya-a'zolarini qayta yuklash	70
5.3. Konstruktorlarni qayta yuklash	73
5-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar	77
6. Operatorlarni qayta yuklash	78
6.1. Operatorlarni qayta yuklash tushunchasi	78

6.2. Binar operatorlarni qayta yuklash	81
6.3. Taqqoslash va mantiqiy operatorlarni qayta yuklash.....	87
6.4. Qiymat berish operatorini qayta yuklash.....	88
6.5. Unar operatorlarni qayta yuklash	91
6.6. Inkrement va dekrement operatorlarini qayta yuklash.....	92
6.7. Indeksash operatorini qayta yuklash	97
6.8. Funktsiyalarni chaqirish operatorini qayta yuklash	99
6.9. Sinf a'zolariga murojaat operatorlarini qayta yuklash.....	100
6.10. new va delete operatorlarini qayta yuklash	102
6-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar.....	108
7. Polimorfizm va virtual funksiyalar	109
7.1. Vaqtli va kechiktirilgan bog'lanishlar. Dinamik polimorfizm ..	109
7.2. Virtual funksiyalar	110
7.2. Virtual va novirtual funksiyalar	114
7.3. Dinamik polimorfizmi qo'llash.....	119
7.4. Virtual destruktoral	123
7.5. Abstrakt sinflar va sof virtual funksiyalar	125
7-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar.....	128
8. Istisno holatlar	130
8.1. Istisno holatlarni qayta ishlash	130
8.2. Istisnolarni yuzaga keltirish	132
8.3. Istisnolarni ilib olish	135
8.4. Ichma-ich joylashgan try-catch bloklar	137
8.5. Kutilmagan istisnolar va tugatishni qayta ishlash.....	139
8-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar.....	143
9. Qoliplar	144
9.1. Umumlashgan dasturlash	144
9.2. Funksiyalar qoliplari	144
9.3. Sinflar qolipi	148
9-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar.....	150
10. Qoliplarning standart kutubxonasi (STL).....	151
10.1. STL asosiy konsepsiyasi	151
10.2. Konteynerlar	152
10.3. Iteratorlar	152
10.4. Konteynerlar umumiy xossalari	153

10.5. Algoritmalar	155
10.6. Konteynerlar adapterlari	156
10.7. Funksional obyektlar	159
10.8. Assotsiativ konteynerlardan foydalanish.....	160
10-bob bo'yicha nazorat uchun savollar va topshiriqlar.....	163
Glossariy	165
Foydalanilgan adabiyotlar.....	169

Kirish

Hisoblash texnikasining rivojlanishi va yechilayotgan masalalarni tobora murakkablashuvi dasturlashning turli modellarini (paradigmalarini) yuzaga kelishiga sabab bo'lmog'da. Obyektga yo'naltirilgan dasturlash (OYD) - bu dasturlashga yangi bir yondashuvi bo'lib, protsedurali dasturlashda mavjud bo'lgan muammolarni bartaraf qilish maqsadida yuzaga kelgan. Birinchilar qatorida ishlab chiqilgan kompilyatorlarda (masalan, FORTRAN tili uchun) dasturlashning funksiyalardan foydalanishga asoslangan protsedura modelini qo'llab quvvatlagan. Bu model yordamida dastur tuzuvchi bir necha ming qatorli dasturlarni tuzishi mumkin edi. Rivojlanishning keyingi bosqichida dasturlarning tuzilmali modeli paydo bo'ldi va u ALGOL, Pascal va C tillari kompilyatorlarida o'z aksini topdi. Tuzilmali dasturlashning mohiyati - dasturni o'zaro bog'langan protseduralar (blokklar) va ular qayta ishlaydigan berilganlarning majmuasi deb qarashdan iborat. Ushbu model dastur blokklari keng qo'llashga, goto operatoridan imkon qadar kam foydalanishga tayangan va unda dastur tuzuvchi o'n mingdan ortiq qatorlarga ega monolit dasturlarni yarata olgan. Yaratilgan dasturlarni sozlash va nazorat qilish protsedurali modelga nisbatan oson kechgan.

Qo'llanmada C++ tilida OYD amalga oshirishda asosiy vositasi sinf tushunchasi, sinfning a'zolari va ularga murojaat toifalari, sinfning do'stlari, sinflar vorisligi, polimorfizmni amalga oshirish, statik va dinamik polimorfizmlar, operatorlarni qayta yuklash, istino holatni qayta ishlash, qoliplar va standart qoliplar kutubxonasi mavzularining nazariyasi va amaliy masalalari qaraladi.

1. OYD tamoyillari

1.1. OYD yuzaga kelishi va tamoyillari

Strukturali dasturlash asosida yaratilgan ilovalarning bajarilish oqimi sodda va chiziqli. Ilova xotiraga yuklanadi, A nuqtadan bajarilishni boshlaydi, B nuqtada ishni tugatadi va xotiradan chiqariladi. Ilova yo'l-yo'lakay boshqa narsalardan, masalan, berilganlar saqlagichidagi fayllardan, videokartadan foydalanishi mumkin, biroq qayta ishlashning asosiy qismi bitta joyda bajariladi. Odatda berilganlarni qayta ishlash murakkab bo'lmasdan, turli xil matematik va mantiqiy vositalardan foydalanilgan.

OYDda bunday chiziqli holat kam uchraydi. Xuddi shunday natijalarga erishilsa ham, jarayon ko'p hollarda umuman boshqacha ko'rinishda bo'ladi. OYDda asosiy e'tibor berilganlarning tuzilishi va mazmuniga, hamda bu berilganlarning boshqa berilganlar bilan o'zaro ta'siriga qaratiladi. O'z navbatida bu holat ilovani loyihalash bosqichida katta diqqat e'tiborni talab etadi va shuni hisobiga uni kengaytirish (takomillashtirish) imkonini beradi. Konkret berilganlar turlari haqida tasavvur bo'yicha aniq bir qarorga kelgandan keyin bu taqdimotni ilovaning keyingi naqlarida yoki umuman boshqa ilovalarda foydalanish mumkin bo'ladi. Bu turdagi kelishuvlar ilovalar yaratishni ancha soddalashtirish imkonini beradi. OYD, tasavvur bo'yicha kelishuv va nisbatan abstrakt berilganlarni qo'llash hisobiga dasturlashni soddalashtiradi. Texnologiyaning nomidan ko'rinib turibdiki, yuqorida qayd qilingan afzalliklarning barchasi obyektlar yordamida erishiladi.

Obyektlar – OYD ilovalarning “*qurilish blokidir*”. Bunday qurilish bloki ilovaning qismini o'z ichiga oladi - hisoblash jarayonini, berilganlarning bir qismini yoki qandaydir yanada abstract bo'lgan obyektini.

Obyektlarni o'z ichida a'zo sifatida o'zgaruvchilar va funksiyalarni olgan tuzilma deb qarash mumkin. O'zgaruvchilar qiymatlari obyektida saqlanuvchi berilganlarni, funksiyalar esa obyektning amal imkoniyatlariga murojaat qilishni ta'minlaydi.